

שיר השירים - שירו של העולם הזה / אריה מארק
=====

"חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ומספר בנסים ובנפלאות שעשה. הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה"¹ ומשום כך נהגו לקרוא את שיר-השירים אחרי קריאת ההגדה. בפשט הדברים נראה הטעם "מפני שמפורש בו ענין יצירת מצרים"², אך יש להעמיק עוד בטעם מנהג זה.

ראשית עלינו לברר מהי שירה. שירה היא למעשה השלמתו של האדם לנס שנעשה לו - ההשלמה מלמטה, של האדם, לנס מלמעלה, של הקב"ה. וכך אומר גם המדרש: "אמר רבי סימון: לא כל מי שהוא אומר שירה אומר, אלא כל מי שנעשה לו נס ואומר שירה, בידוע שמוחלים לו כל עוונותיו ונעשה בריה חדשה"³. מהי מחילת עוונות זו? זוהי השלמתו של האדם. דהיינו, השירה משלימה סופית את הנס שנעשה לאדם. הכרת הנס כשלעצמה מעלה את האדם לדרגה גבוהה ביותר; אבל הוא עצמו צריך להתעלות עוד - ע"י השירה, הביטוי האנושי להתעלות זו. לכן לא נעשה חזקיהו למשיח: "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח... אמרה מידת הדין לפני הקב"ה: רבש"ע. ומה דוד מלך ישראל. שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך, תעשהו משיח?"⁴. חזקיהו היה קרוב מאד למדרגה זו ע"י כל הנסים שנעשו לו, אך "גבה לבו"⁵ ולא אמר - ולכן לא נעשה משיח. וממשיכה הגמרא שם: "מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו: רבש"ע, אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח. פתחה ואמרה שירה לפניו... יצאה בת-קול ואמרה: רזי לי רזי לי. (רש"י): "נסתרות שלי הן ואני יודע על מה מעכב". דהיינו: גם שירת הארץ לא עזרה). אמר נביא: אוי לי או לי, עד מתי? (רש"י: יבוא משיח)... - עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי (רש"י: עד שנתבזזו שונאי ישראל כמה פעמים)"⁴. השירה צריכה לצאת מתוך כל הצרות, מתוך לבו של האדם, ולא ממקור חיצוני. וכדברי דוד המלך: "אני לא אמרתי שירה עד שנתחרפתי"³.

מתוך הדברים האלה נבין את גדולתו ושבחו של שה"ש. המדרש⁶ מונה 10 שירות: "הראשונה - שנאמרה במצרים... השניה - על היס... השלישית - על הבאר... הרביעית - שאמר משה (האזינו)... החמישית - שאמר יהושע (לאחר הנצחון על 5 מלכי הדרום ועמידת השמש והירח)... השישית - שאמרה דבורה וברק... השביעית - שאמר דוד ("ביום הציל ה' אותי מכף כל אויביו ומכף שאול"⁷)... השמינית - שאמר שלמה (ביום חנוכת ביהמ"ק"⁸... התשיעית - שאמר יהושע (כשיצא למלחמה על עמון ומואב)⁹...

---

(1) או"ח תפ"א ב' (2) מ"ב בס"י ת"צ, ס"ק ל"ז (3) מדרש שוחר טוב, תהלים, י"ח (4) סנהדרין צ"ד (5) דברי הימים ל"ב ב"ה. ועיין שה"ש רבה, ד' ח' (6) מכילתא, תחילת פ' השירה. (7) שמואל ב', כ"ב א'. (8) ע"ש במכילתא (9) דברי הימים ב' כ' כ"א.

העשירית - לעתיד לבוא¹⁰. אחר פירוט כל השירות הללו אומר המדרש: "ושה"ש משובחת מכולן"¹¹. ומדוע? שכן כל השירות הללו באו לאחר נסים - הנסים הגדולים ביותר שקרו לעם ישראל (וגם שירת האזינו באה לאחר המאורעות במדבר, וכן השירה לעתיד לבוא - לאחר כל הנסים שיקרו אז). לעומתם, שה"ש נאמר בפני עצמו, ללא כל העלאה מצד הקב"ה. זוהי התעלותו העצמית של האדם, גילוי אהבתו הפנימית של האדם לקב"ה והתרוממותו לשלמות. אלא שעלינו להבין עוד: הרי המכילתא אינה מונה את שה"ש כשיר - ומדוע? ואם שה"ש כה משובח וכה שלם, מדוע אינו השיר שיושר לעתיד לבוא, לעולם השלם? על השאלה הראשונה עונה בעל ה"מרכבת המשנה" על המכילתא⁶ שדעת המכילתא כמי שסובר ש"בים נאמרה"¹². אלא שהמדרש אומר גם ש"מהר סיני נאמרה"¹¹ היכן נאמר איפוא שה"ש? המדרש אומר: "3 שירים אמר (=שלמה המלך, היינו: שה"ש, משלי וקהלת - בסדר זה). השיר הראשון על שירו של עולם-הזה שהוא על 7 נימים, שנא' "שבע ביום הללתיך"¹³. השני על שירו של משיח שהוא על 8 נימים, שנא' "למנצח על השמינית"¹⁴, השלישי על שירו של עולם-הבא, שהוא על 10 נימים, שנא' "בככל עשור זמרו לוי"^{15, 11}. שה"ש הוא איפוא שירו של העוה"ז. שהרי ידוע ומפורסם שהמספר 7 מביע את השלימות שבטבע, את הקדושה שבו. לכן אותו שיר הוא על 7 נימים. לכן תכנו של שה"ש כל-כך נסמך על הטבע ורצוף תיאורים ומשלים מן הטבע¹⁶. עכשיו יובן גם מדוע נאמר שה"ש גם על הים וגם על הר-סיני, שכן הוא כולל את שתי ההתגלויות הללו; שהרי שלימותו היא שלימותו של העוה"ז, ולכן יש בו את ההתגלויות הנישאות והמרוממות ביותר - בעוה"ז¹⁷.

-
- (10) מדרש זה מופיע בכמה מקומות: שה"ש זוטא (א), תנחומא (בשלח י') ובתרגום על שה"ש (א', א'). ישנם כמה שינויים בין המדרשים - במדרש תנחומא השירה התשיעית היא שה"ש ולא שירת יהושפ; לפי התרגום השירה הראשונה היא שירת אדם ("שאמר בעת שנסלח לו עוונו, ובא יום השבת והגן עליו, פתח פיו ואמר: "מזמור שיר ליום השבת" - תהלים צ"ב), השירה השביעית היא שירת חנה, השמינית שאמר דוד, והתשיעית שה"ש. לפי מדרש זוטא ההבדלים גדולים עוד יותר: השירה הראשונה היא שירת אדם, השניה שירת אברהם (וצ"ע מהי שירה זו), השלישית שירת הים, הרביעית שירת הבאר, החמישית האזינו, השישית שירת יהושע, והשביעית שירת דבורה. ועיין ב"מרכבת המשנה" על המכילתא במקום, שמתרץ חלק משינויים אלה, ויש עוד לעיין.
- (11) שה"ש זוטא, א'. 12) שה"ש רבה, א' י"ב, 13) תהלים ק"ט קס"ד.
- (14) תהלים י"ב, 15) תהלים ל"ג ב'.
- (16) לפי סדר זה קהלת הוא שירו של העוה"ב, והוא אכן מכריז: "הבל הבלים הכל הבל"...
- (17) אולי יש להבין לפי"ז מדוע לא מנתה המכילתא את שה"ש - שכן המכילתא פותחת "עשר שירות הן" - ישנן עשר שירות, אבל כולן נכללות בשיר של עוה"ז; לעומת התרגום שפותח ב"עשר שירות נאמרו בעוה"ז" - וזה כבר כולל את שה"ש. אבל יקשה על הסבר זה מהתנחומא, שמונה את שה"ש ופותח ב"הן", וע"ק מהמדרש זוטא. ועיין "עץ יוסף" על התנחומא במקום, וצ"ע.

שלימות זו של שה"ש תוכן עוד לאור המדרשים המונים את אומרי שה"ש: "מלאכי השרת אמרוהו; אמרוהו שרים של מעלה¹²; הקב"ה אמרה; אמרו מלך בן מלך, נביא בן נביא¹¹. אומר שה"ש הוא שלמה - מלך שהשלום שלו; מלך ששמו גזור מהשלמות. מלך שהגיע לשיא התעלות והשתלמותו של האדם: מלך בן מלך - על הצד החמרי; נביא בן נביא - בצד הרוחני. וכנגדו - הישויות הרוחניות השלמות העליונות - שרים של מעלה - עד לקב"ה, השלימות שאין נעלה ממנה. עד שחז"ל אומרים: "כל שלמה האמורים בשה"ש - קודש, שיר למי שהשלום שלו¹⁸. ואם כל כולו של שה"ש הוא שלמות העוה"ז, נבין גם מדוע שיר השירים אינו השיר שלעתיד לבוא - שכן, כאמור, הוא מבטא את העולם-הזה. וכל זה נמצא בדברי הרב זצ"ל בקיצור ב"שיר מרובע¹⁹ - "... והתמימות הזאת במילואה עולה היא להיות שירת קודש ... שיר פשוט, שיר פול, שיר משולש, שיר מרובע, שיר השירים אשר לשלמה, למלך שהשלום שלו".

מכאן גם נבין מאמר חז"ל נוסף - "כל הכתובים - קודש, ושיר השירים קדש קדשים"²⁰. קדושה היא השלימות בעוה"ז. זו המידה האחרון שמביא בעל "מסילת ישרים", שכן זו המדה האחרונה שאדם מגיע אליה בעצמו. מעבר לזה - ממשיכה בריתת רבי פנחס בן יאיר "קדושה מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים"²¹ - מדות אלו כבר אינן ביד האדם. "קדושה היא ירידת האלוקות אל תוך עולמנו המעשי²² ולכן שה"ש הוא קודש קדשים - שיא השיאים של שלימות זו.

מנהג ישראל לקרוא שה"ש בערבי שבתות. שבת היא ביטוי נוסף לשלימות - היום בו נשלמה הבריאה, היום הקדוש בשבוע, היום השביעי בשבוע, היום בו משלימים הגוף והנפש את כוחותיהם²³ - זוהי השבת קודש". ואין בכל השבוע שעה מקודשת כשעה זו (שעת ערב שבת עם קבלת שבת) שאז ניכר ומתגלה תוספת אור קדושת השבת בגוף האדם²⁴. אכן, נאה לשה"ש שעה זו.

ומכאן - לתחילת דברינו, לקריאת שה"ש בליל הפסח, לאחר ליל הסדר בלילה זה מתחילה יציאת מצרים, ש"תשאר לעד האביב של כל העולם כולו"²⁵. האביב הוא זמן ההתעוררות - היקיצה מתרדמת החורף, התעוררו לחיים חדשים. באביב זה של יציאת מצרים התעורר כל העולם כולו - לחיים חדשים, נעלים, שלמים. עם ישראל יוצא בדרך להר-סיני - לקבל את התורה שתפיץ את אורה בעולם כולו ותביא אותו אל אותה שלימות. ואין כלילה זה לקרוא בו את שה"ש - שיר שלימותו של העולם. שכן "בן נגאלו - ובניסן עתידין להיגאל"²⁶. מלילה זה עתידה לצאת שוב הגאול השלימה.

---

(18) שבועות ל"ד: ואכן השם "שלמה" מופיע בשה"ש 7 פעמים.
(19) אוה"ק ח"ב עמ' תמ"ד - חכמת הקודש, האחדות הכוללת, סדר ג', פר ל'. וע"ש עוד.
(20) ידים, ג, ה. (21) ע"ז כ': (22) הגרי"ד סולוביצ'יק שליט"א, איש ההלכה - גלוי ונסתר, עמ' 90. (23) כוזרי, ג', ה'.
(24) פתח הדביר, או"ח ר"ס, מובא בעולת ראי"ה, ח"ב עמוד א'.
(25) "מגד ירחים".
(26) ר"ה י"א:

נשאלת השאלה מה הקשר בין היבוסים הגרים בירושלים לאבימלך ופיכול הגרים בפלשת?

ואכן בפרקי ברבי אליעזר¹⁴ מופיע מדרש אחר המקשר את היבוסים לבני חת היושבים בחברון ועל מדרש זה קושינו לא קשה כלל כי חברון וירושלים הן ערים קרובות. אולם לפי הסבר הגמרא לפרשת הפלשתים נוכל להבין גם את המדרש המובא בדברי רש"י. אבימלך ופיכול, כמו שכבר אמרנו נמנים על הפלשתים הראשונים שהכפתורים לחמו בהם וגרשום מארצם. לכן נזקקו הפלשתים למקום ישוב במקום ארצם הכבושה. מסתבר שלא מצאו מקום ישוב בשפלת החוף ולכן התישבו בהר, בירושלים ובסביבותיה. הוכחה נוספת לכך נמצא בעובדה שליד ירושלים נמצאה עיר פלישתי עתיקה ושמה "עויס". עויס אלו כמו שהזכרנו הם הפלחים הקדמונים.

למסקנה המדרש אינו קשה כלל כי בני אבימלך ופיכול התישבו בירושלים ובסביבותיה ולקחו איתם את הפסלים וגם חלות השבועה עברה אתם למקומם החדש. לכן רק כאשר דוד מסיר את הפסילים, המגינים על העיר הוא יכול לכובשה.

* * * * *

ויהי אחר הדברים האלה - "אחר הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך, לו ולבניו ולנכדו של אברהם, ונתן לו שבע כבשות הצאן, וחרה אפו של הקב"ה על זאת שהרי ארץ פלשתים בכלל גבול ישראל והקב"ה ציווה עליהם לא תחיה כל נשמה...". לכן "והאלהים נסה את אברהם", קינטרו וציערו. כלומר נתגאיתה בכך שנתתיו לכרות ברית ביניכם ובן בניהם, ועתה לך והעלהו לעולה, ויראה מה הועילה כריתות ברית של.

וכן מצאתי אחרי כן במדרש של שמואל "ויהי ארון ה' בארץ פלשתים שבעה חדשים" - כתב "את שבע כבשות הצאן תקח מידי", אמר לו הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן. ד"א חייך שבניו הורגים שבע צדיקים מבניך... ד"א חייך שבניו מחריבים שבע משכנות... ד"א שארון מחזיר בשדה פלשתים שבעה חדשים".

(פרוש רשב"ם לבראשית ב, א').